

QUASIMODO ISTVÁN:

Maréknyi por

Talán nem lesz túlságosan unalmas, ha elmondom annak a csipet földnek a történetét, melyet majd hagyatékomban találnak. Aki ráakad arra az ütött-kopott írógépszalagos dobozkára, mely szekrényem mélyén alussza az igazak álmát és kíváncsian nyitja fel, biztosan csodálattal és megvetéssel mered tartalmára, a kevés, szürke földcsekére-göröngyöcskére, amit annyi éven át olyan féltve őriztettem. Pedig a dolog végtelemül egyszerű. Minden emlékem azokról, akiket valaha szerettem, ez a kis, még csak nem is maréknyi föld. Ezt is elég keservesen, tíz körömmel kapartam össze a keményre taposott bácsalmási talajról.

Persze, volt nekem előbb más apró emlékem, csecse-beccém is, de valahogy mindegyik elveszett. Egyik így, másik úgy. Természetesen: nem tartom a dolgot egyáltalán sorsszerűségnek, tudom, hogy a sors könyvébe nincs semmi megírva és nem is hiszek ilyen dajkamesékben. A többi emlék többé-kevésbbé értékes volt, hát elveszett, ez a dobozka göröngy nem képvisel semilyen értéket, hát megmaradt. Mégis, az emlékeknek is megvan a maguk sorsa. Itt van például, csak úgy mellékesen, kettőnek a végzete.

A nyakláncot, amit még akkor kaptam, mikor munkatáborba vittek, s amit nadrágom órazsebében rejtettem, két év után vesztettem el Boldogfán.

Nem volt valami értékes ötvösmunka. Vékony, szinte mindennapi holmi volt, de rám tukmálták. „Scse tudni, hová kerülsz, mi lesz, hogy lesz, hátha éppen ez a két gramm arany menti meg az életedet? No, az én kedvemért. A mi kedvünkért.“

Én itt vagyok, a parányi nyaklánc haszontalanul elveszett... s aki adta... Azt hiszem, nem kell részleteznem, beszélni pedig nem szeretek róla.

Soha nem gondoltam rá, hogy valaha eladom, vagy elcserélem ezt a láncot. Emlék volt, ami az embernek a szívéhez nőtt, hát nadrágom órazsebébe dugtam. Ez a zseb mély és csak felesleges dísz volt öltözékemen és a láncocska úgy meghúzódott az alján a varrás mellett, hogy három év alatt, — pedig közben minden féle táborát végigjártam, — egyetlen motozásnál se került napvilágra.

Nagyon ritkán szedtem elő, de néha-néha megtapogattam. Megvolt Egészen a boldogfai szilveszterig nem vettem észre, hogy eltűnt.

Én ugyan a bácsalmási rögöcskék történetét akarom elmondani, de ha nem untatom az olvasót, ez is hozzá tartozik ahhoz, hogy az emlékeknek is megvan a maguk sorsa.

Tehát transzportunk december elején érkezett Boldogfára.

Talán még emlékeznek ezerkilencszáznegyvennégy telére? Szörnyű hideg volt. Legalább is a Dunántúlon. Az őszi esőzések egész ideje alatt meneteltünk és mikor végre Boldogfán megpihentünk egy uradalmi ténisztállóban, szinte megváltásnak tetszett.

Voltunk vagy harmincan. Ki ebből a táborból, ki abból, ki hazulról került a hódmezővásárhelyi hadkiegészítőhöz sürgősen munkára és a nyár derekától decemberig ennek az intézménynek a holmiját cipeltük végig a Dunántúlon. Falutól faluig kocsin vittük az irattárat, miegyebet, éjszakánként pedig kocsiról kocsira raktuk a terhet.

Valahol Boldogfa előtt váltunk meg ezektől a szekerektől, melyek valamerre tovább mentek, mi meg folytattuk utunkat a falu felé.

Az esőzést lassankint havazás váltotta fel és a hófúvások járhatatlanná tették az utat Ausztria-Németország irányában. E miatt maradtunk Boldogfán válogatott őrség felügyelete alatt. Az őrséget egyébként nem miattunk válogatták össze. Nem. Jóval régebben. A bőri bányákban végeztek hóhér munkát és csak mikor Hitler onnan visszavonult, kerültek ők is Hódmezővásárhelyre. Köztük a legembreségesebb egy borjú nagyságú fekete véreb volt, mert azt külön puigatni kellett, hogy nekünk ugorjon.

Farkasordító hidegben reggeltől estig tisztogattuk az utat a hófúvásoktól, sokan kabát, még többen cipő nélkül. Most se értem, hogy lehetett kibírni? Mégis egész idő alatt, ha jól emlékszem, egyetlen komolyabb baj történt, amikor a kis Cippornak eltört a füle. Azt hiszem, mindenütt úgy van, mióta a világ világ, hogy vannak esetlen emberek. Ilyen volt a kis Cippor is. Cugos cipőjében, lehetetlenül hosszú szárú nadrágjában, mely mindig a földet söpörte, vörös orrával, melyből örökké nedvesség szivárgott, mindig útjába akadt valamelyik bórinak, s az könyörtelenül belerúgott. Egy napon, kint a munkán, szerencsétlenségére észre vették, hogy nem lapától, hanem két kezét fagyos fülére tapasztva igyekszik azokat picit felmelegíteni.

— Gyere csak ide!

Oda ment.

Gyerekkorunk egyik játéka az volt, hogy mosás után segítettünk anyáknak a kiterigetett ruha összeszedésében. Ártatlan, szép szórakozás volt. Télen azonban, mikor a ruha éjszaka megfagyott a kötélén, eltiltotak ettől az élvezettől. Mert állítólag olyankor eltörik a kötény. Nevetleges. Ki látott még kartónkötényt eltörni? Ez csak olyan nagyok szélsége.

Eltértem a tárgytól? Nem.

Cippet az egyik bőri pofonütötte s ettől mindkettőjük csupa vér lett. Közönséges pofon volt, s Cippor mégis majd elvérzett. Mert eltört a füle. Akkor jutott eszembe, hogy lám, anyámnak igaza volt. A kötény is eltörhet télen.

Sötétben bandukoltunk istállónkba és összefagyva estünk alomból visszamaradt nedves, sovány szalmánkra. Még a tetvek is megdermedtek rajtunk.

Szóval, kemény tél volt.

Boldogfán akkoriban csak a gyereknép, asszonyok, meg az öregebbje őrizte a házat, az emberek katonáskodtak. Így hát néha nyolcan tizen az erdőre mentünk fát dönteni. A kidöntött fát aztán valahogy bevontuk, húztuk, hurcoltuk a faluba, ahol őrünk melegedtek tüze mellett, hanem a gyökér a falusiaknak jutott. Akácgyökér, — ég, ha akar. Így ismerkedtünk össze Boldogfa népével.

Karácsonytájt a hideg még fokozódott és most már a bóriak is morogtak. (Mi csak így hívtuk őket: bóriak.) Egy-egy órát örködtek felváltva, de hát kutya hideg volt. Azon voltak, hogy valami melegítőt találjanak ki. Ki is találtak.

Egyik reggel:

— Hát ezután szükség parancsra lesz végezve. Értjük?

Értettük.

— De bukfencre ám, mert hideg van.

Az istálló előtt nagy, akkurátosan összerakott négyszögletes trágyadomb emelkedett. Ezt úgy hívták, hogy „vécce“.

Ettől kezdve minden reggel körül kellett bukfencezni a trágyadombot, aztán felmászni rá, sorba guggolni és addig ücsörögni, míg azt nem mondták, hogy „bukfenc vissza!“.

A „vécce“ használata máskor tilos volt.

Újév előtti napon nem mentünk ki munkára. Házakhoz osztottak szét bennünket fát vágni. Nehéz dolog a gyökeret összeválni, hát a boldogfai asszonyok „kiigényeltek“ bennünket az Újév miatt. Az őrség felützte a szuronyt, házhoz vezetett bennünket, ránkparancsolt, hogy dolgozzunk becsülettel és ment tovább. Mindegyik örré három-négy ház jutott és így járták az utcát egyik háztól a másikig.

Én is neki láttam az egyik udvaron, jó fejszével, ékkel. Vágom a gyökeret, vágom, mikor hallom, hogy a konyhából szólít valaki:

— Gyűjjön ide kicsit!

Oda mentem.

— Gyűjjön bejjebb!

Két asszony állt a konyhában. Egyik fiatalabb, másik öregebb. A padkán legényke heverészett. Jó meleg volt a konyhában és az asztalon kerek tál káposzta gőzölgött. Mellette nagy halom krumpli pogácsa.

— Eriggy, Pista!

— A kisember felkelt és szó nélkül kiment az udvarra.

— Üljön le és fogyassza egészséggel.

— Talán, ha elvégeztem, — hebegtem zavartan.

— Majd csak... egyen belüle jócskán.

— Nem lehet. Figyel az ór, dolgozom-e? Megyek is.

— Vágja mán a Pista.

Tényleg. Behallatszott a fejsze csapása. S amíg én ettem a forró káposztát friss pogácsával, a Pista odakint verte az éket a gyökérbe, nehogy az ór észre vegyen valamit.

Hát ezért igényeltek ki minket a boldogfaiak.

Talán ez az a hely és ez az a pillanat, ezek azok az emberek, akiknek érdemes oda adni az aranyláncot? Emléklül. Hogy ne felejtsenek el, ha már ilyenek.

Benyúlok a zsebembe.

Üres.

Az aranylánc eltűnt.

Nem olyan régen még tapintottam. Nem tudom, mikor, de nem régen. És most nincs.

Valamelyik bukfencnél kieshetett a zsebemből és nincs többet.

Igen. Ez lenne az egyik emlékem sorsa és nekem akkor jutott eszembe, hogy íme, szépen, sorjában elvesztegetem azt a pár csecse-be-csét, amitől azt hittem, sose fogok megválni.

Mert nem az aranylánc volt az első. Nem. Először a kékköves gyűrűt vesztettem el, még a nyáron.

Nem szeretnék érzelgős lenni, hát nem mondom el, milyen szálak fűztek ehhez a gyűrűhöz. Hosszúra is nyúlna a meséje, meg aztán valami szerelmi történet is lenne belőle, pedig igazán nem akarok szerelmi történetet írni. Egyébként ezt a gyűrűt is akkor kaptam, mikor a láncot.

Persze ez se volt nagy érték. Hajtűvékony keretben jökora kékszínű kő. Nem tudom, milyen kő, de nem is fontos. Asszonyi encsem-bencsem.

Nyakamban hordtam olyan hosszú madzagon, hogy ingem alatt a nadrágomba dughattam. Azért találtam ki azt a hosszú madzagot, hogy ha derékig mosakszom, akkor se lássa senki, mit hordok a nyakamban.

A nyáron harmadmagammal már Vásárhelyen voltam, még pedig sírásó a dögtemetőben egyetlen ór felügyelete alatt, ez azonban csak messziről pislogott felénk a bűz miatt.

Gyatra munka volt.

Pusztított a dögvész Vásárhely környékén kíméletlenül és bezzeg, hiába ástuk napestig a döglött lovakat, marhákat disznókat, sose fogyott ki az utánpótlás. Látványnak se volt szép a sok puffadthasú állat, mégis a szaguk volt a legrettenetesebb. Sehogyse türtem. Próbáltam ezt is, azt is, nem segített itt semmi. Így aztán első alkalommal jelentkezünk.

Egy géptulajdonos önkénteseket keresett. Elmondta, hogy vidám munka lesz, ha tán nem is telik ki az egész banda. Félóra munka, félóra pihenés és jó paprikás csirke, szalonna. Azonban csak olyanokat visz, akik önként jelentkeznek. Ott van a parancsnoksági engedély a zsebében, az is így szól.

Így mentünk el hárman csépelni hat hétre.

Összesen tizenketten voltunk a polgárokkal együtt. Aki már dolgozott nagy gépnél, az tudja, hogy ez mit jelent, én, addig, csak messziről láttam cséplőgépet.

Első nap asztagra parancsoltak. Ugyanaz a gazda megmagyarázta, milyen egyszerű a dolog. Villára szúrom a kévét, így-e, aztán csak odahajintom a kéve vágónak. Így-e. Több dolgom nincs is vele, jön a másik.

Szúrtam is a villát a kévébe, hol egyikbe, hol a másikba, mindig abba, amelyiken éppen álltam, húztam, rángattam, majd bele szakadtam, csurgott rúlam a víz, elakadt a lélekzetem, megállt a szívverésem, húztam, húztam, de kihúzni nem bírtam. „Az isteni az úrnak, de nagy marha, ki küdte ide, menjen ide meg oda, beleszúrom a villát, fogy a drága petlóreum oszt, üresen forog a dob...“

Előbb, bizony, mindent meg kell tanulni. Azt is, hogy a kévék szép sorba vannak rakva, csak el kell kezdeni a sort. Ezt pedig senki nem mondta.

Mikor végre lecsúsztam az asztagról, mert, — mint mondták, — lement a tíz mázsa, úgy puffantam a földre, akár a zsák. Az ám, a zsák. Nem kell haragudni, no, majd jobban megy, ha belegyün, de a zsákokat se lehet az udvaron hagyni. Igaz-e? Éppen abból áll a pihenés, hogy padlásra hordjuk a búzát. Ha többen volnánk, másképpen volna, de mivel ennyien vagyunk, hát így van. Úgy is volt. Pihenés alatt nyakba a zsák búzát, árpát és haladtunk a padlásra a rozoga létrán. Hiszen, ha az ember úgy ugorhatna egyik fokról a másikra, mint a veréb, vagy mindig két lábon állna vállán azzal az ötven kilóval. De nem lehet ám, mert egyik lábat fel kell emelni, feljebb lépni...

Aztán lassan ezt is megtanultuk.

Ahogy távolodtunk Vásárhelytől, fogytak az örök. A gépész aláírta, hogy szavatol értünk, nem fogunk megszökni. Aztán egész magunkra maradtunk az igazi, szabad polgárokkal.

Ha nem is minden héten, de szombatonként sűrűn maradtunk hármasban. A kilenc haza-haza járt ilyen szombaton a családjához, alaposabban megmosakodni, tisztálkodni, átöltözni. Mi ott maradtunk hárman, ahol éppen a szombati napnyugta érte a gépet. Heverésztünk a kazal árnyékában, rágszáltuk naphosszat a szalmaszálakat, nem csináltunk semmit. Én a kékköves gyűrűt húztam le-fel az ujjamra.

Hétfőn hajnalban együtt voltunk mindannyian. Olyan kitörő örömmel integettünk egymásnak, mint mikor nagyon kedves rokonok, hosszú távollét után, újra találkoznak. A reggelinél a meséknek, otthoni történeteknek se szeri, se száma. Ez alatt a hat hét alatt nem volt közöttünk különbség. Egy asztalnál ettünk mind, kivéve a gépészt, egy kanna-téből ittuk a vizet, egy tálból csipkedtük a tarhonyás krumplit vagy faltuk a bürgepaprikást. S ez alatt a hat hét alatt sok minden okos dolgot tanultam. Nem csak azt, hogy ha jó oldalról állsz neki a pelyvaszedésnek, alig porol, de ha széllal szemben állsz, teletömi szádat, szemed, hanem azt is, hogy ami kenyeret leszeltél, megfogtál, azt meg is kell enni. Keserves munkából lesz a kenyér, ne kallódjon el csak, ami muszáj, a morzsája. Meg aztán, módos háznál, vagy ha jöttünk, vagy ha mentünk, de volt, hogy többször is, elkerülhetetlen a tarhonyás krumpli. Ott, ahol kicsi az asztal, maradtunk fél napot vagy napot, ott csirke paprikás biztosan akadt. Igaz, főleg a feje, lába, szárnya, zúzája, de reggel nagy tányér tej, avas szalonna, paprika, dinnye, este még kött kalács is. Ott ült a gazda, meg a családja, velünk, a földön, vagy asztalnál ahogy már terítettek és kínálgatás jobbra-balra, jó szívvel, tiszta szívvel. Ilyenkor a gépész is sűrűn evett velünk, vagy amott a gép mellett. Egyébként, tisztesebb helyen, bent kosztolt a háziakkal a szobában, ahol az elszámolást csinálták, mi is folyt le a gépen. De hát ez az ő dolguk.

Talán fele idő után végre másik géptől is jött segítség, ki voltunk, könnyebb lett az élet, jókedvűbb. Ötmázsánként váltottunk, jökorákat pihentünk, többen hordtuk a zsákokat, még a lányokkal is tréfálkoztunk.

Egyik szálláson szalmát hordtam éppen, csak úgy ing nélkül, nadrágban. Hárman rakták már a kazalt, mely akkorára nőtt, mint valami színarany emeletes ház.

Vége felé járt az aznapi munka, az utolsó asztagnak is látszott az alja, a nap akkor készült lemenőbe, mindenki jókedvűen tett-vett. Ma már nem haladunk tovább, világossal vacsorázunk és nagyot alszunk.

Hanem az egyik fordulónál megtréfáltak a kazalrakók.

Ahogy mi, két szalmahordó, felkapaszzkodunk keservesen a szörnyű magas kazal tetejére, jól megmarkolva a szalmahordó rudak végét, igazgat az egyik:

— Bevégezzük, hát erre tedd. Gyere jobbra, most előre, megint jobbra. No, még két lépés, hogy ne nekem kelljen erőlködni.

És zsupsz, mély lyukba estünk.

A többiek kitörő nevetése mellett nagyokat nyögve másztunk elő a lyukból. Mit volt, mit tenni? Nevetni illett a többivel.

Nyakamról azonban eltűnt a gyűrűs madzag. Leesett és oda veszett a kazalba, ahol azt soha megtalálni nem lehet.

Így hát nem maradt másom, mint a rögöcské, amiket Bácsalmáson szedtem össze. Mikor sokkal később egyszer a nyilasok Körmenten levetkőztettek, s elvették a jegygyűrűmet, takarómat, kanalamat, szóval mindent, ami ingó-bingó volt nálam, félredobták ezt a kopott írógép-szalagos dobozt, miután csak por volt benne. Persze, felvettem, mikor nem látta senki és azóta őrzöm.

Végre eljutottunk oda, amit tulajdonképpen mondani akartam.

Nyár elején hozta valaki a hírt, hogy családunkat is táborba viték. Bácsalmásra.

A forró júniusi napon fagyós szél járta át az ember testét.

Asszonyok, gyerekek táborban? Miért lennének táborban?

Tenni kell valamit. Akár mit.

Felsorakoztatni ezt a lelkét vesztett rabhordát és úgy ahogy vagyunk, félmeztelenül nekirohanni a bácsalmási tábornak.

Vagy kifosztani az őrség fegyverraktárát, foglyul ejteni az egész táborparancsnokságot és addig tartani torkukon a szurony hegyét, míg a mieink ki nem szabadulnak.

Mindegy, hogy mit, akár mit, de valamit tenni kell.

Bácsalmásra jutni és kilopni a táborból legalább a gyerekeket.

Mindegy, tenni valamit, csak nem egy helyen ülni.

Négyen indultunk el alkonyatkor, munka után, vacsoraosztás előtt.

Mindenki szerzett magának a faluban valami ruha félét, félcipőt, kalapot. Még nyakkendőm is volt. Hogy aztán itt mi lesz? Majd csak lesz valami.

Sötétig a vetések közt barangoltunk. A földeken magasan állt a bőséges bácskai búza. Már sárgálott: Várta az aratást. Bújva, csúszva, rejtőzködve mentünk előre. Telihold ragyogott az égen és megcsillogtatta a vasúti töltésen nyúló síneket. Ez volt az útirány.

Összeszorított szájjal, négykézláb másztunk, mint a majmok, hangtalanul. Néha megálltunk, hallgatóztunk. Pedig tudtunk, hogy ma még nem fog bennünket senki se keresni. Minden el volt intézve. Legfeljebb holnap lesz hadd-elhad.

Mikor az egyik megálló felől vonatpöfögés hallatszott, nekiiramodtunk. Aztán besétáltunk az állomásra.

Ott állt a szerelvény.

— A bajai?

— Az.

— Indul?

— Majd indul.

— Mikor?

— Nemsokára.

Vegyes vonat volt. Teher is, személy is. Nekünk jó lesz.

Végigmentünk az állomáson, a sínek mellett, ki a nyílt pályára. Aztán leültünk a töltésre és vártunk. Beszélni való nem volt.

Éjfél után értünk a vonatot. Mindegyik másik ütközőre kapaszkodott.

Kínos lassúsággal mozogtunk tovább. Többet áltunk, mint mentünk és minden állomás előtt ugyan az a játék, amit egyébként akár melyik ponyvában megtalálni: leugrani, előre szaladni, megállni a nyílt pályán, felkapaszkodni a lépcsőre és onnan mindjárt az ütközőre.

Hamar világosodott, tehát nem folytathattuk ezt a mesterkedést. Be kell szállni a vonatba, lesz, ami lesz.

Nem lett semmi.

Korán reggel Bácsalmásra értünk.

Nem kellett senkit megkérdeznünk, merre menjünk, se magyarázkodni, kik vagyunk és miért keressük a koncentrációs tábor.

Tizedik lépésnél már előttünk volt — a helye.

Ácsok, napszámosok bontogatták szóltanul az ideiglenes fapalánkot. Néhány feketeruhás SS-legény lézengett körülöttük.

Kővé meredtem.

Elkéstünk.

Asszonyok, emberek mentek el mellettünk. Mintha nem történt volna semmi. Piacra igyekeztek.

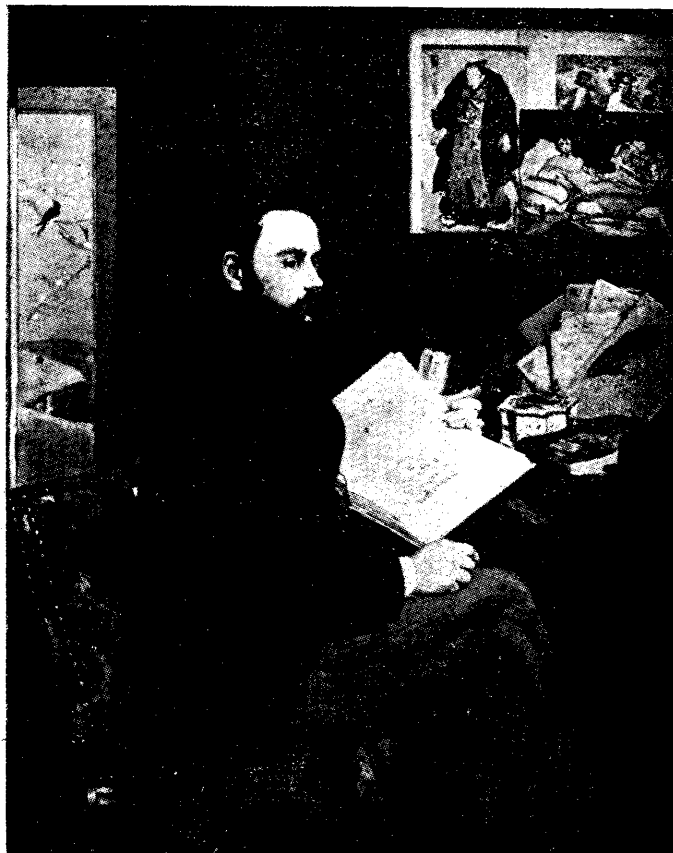
— Szabad leülni? — motyogtam magam elé és szédülten ültem le a földre.

A földre, amit tegnap még az ő lábuk taposott.

De nem akarok érzelegni.

Aztán, nem tudom mennyi idő múlt el, talán magamhoz tértem, talán nem is tértem magamhoz, csak körmömmel összekapartam a kemény földről azt a kevés port, rögöcskét, amit majd valaki megtalál az írógépszalagos dobozkában.

Más emlékem nincs azokról, akiket valaha szerettem.

Manet: Zola Emil portréja